INNOVATSION RIVOJLANISH STRATEGIYASI VA UNGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR

Sattorkulov O.T
Iqtisodiyot kafedrasi mudiri, i.f.n.
Odilova F.N.
GulDU talabasi

So'nggi besh yillik islohotlar natijasida respublikada ta'lim sifati va qamrovini oshirish hamda rivojlantirish, kadrlar tayyorlash tizimining iqtisodiyot ehtiyojlariga moslashuvchanligini ta'minlash, ilmiy-innovatsion faoliyatni har tomonlama qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish, mamlakatning innovatsion salohiyatini shakllantirish va yanada takomillashtirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish bo'yicha samarali mexanizmlarni ishlab chiqishga qaratilgan normativ-huquqiy asoslar ishlab chiqildi va tubdan yangilandi. Bundan tashqari, 2019 - 2021 yillarda innovatsion rivojlantirish strategiyasi doirasida ilm-fan sohasiga Davlat byudjetidan ajratiladigan mablag'lar hajmi 3 baravarga oshdi, yosh olimlar soni 6,5 ming nafardan 10,8 ming nafargacha etdi, innovatsion faoliyatni moliyalashtirish bo'yicha maxsus institutlar tashkil qilindi. Qabul qilingan uzoq muddatli dasturlarning amalga oshirilishi natijasida yuz beradigan tizimli o'zgarishlar, xususan, O'zbekiston Respublikasi ilm-fan hamda oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyalarida ko'zda tutilgan islohotlar oliy ta'lim tizimi qamrovi, sifati va salohiyatini tubdan o'zgartirishi hamda pirovardida zamonaviy bilimga ega oliy ma'lumotli, ilmiy salohiyatli bitiruvchilar sonining keskin ortishiga olib keladi.

Mamlakat taraqqiyotining zamini, hech shubhasiz, ilm-fan va innovatsiyalardir[1]. Zamonaviy jahon xo'jaligi tizimi resurslar cheklanganligi sharoitida ishlab chiqarishning doimiy usishi zarurligi bilan tavsiflanadi. Shu sababli mazkur tizimda uni tashkil etuvchi unsurlar va ular o'rtasidagi aloqalarni resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish maqsadida qayta ko'rib chiqishga to'g'ri keladi. Bunga davlat iqtisodiyotining turli tarkibiy tarmoqlarida uzluksiz innovatsion faoliyatni amalga oshirish orqali erishiladi.

Respublikada innovatsion rivojlanishni jadallashtirish, iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida innovatsiyalar va texnologiyalarni keng tatbiq qilish, inson kapitalini, ilm-fan va innovatsiya sohalarini rivojlantirish maqsadida, 2022-2026 yillarda O'zbekiston Respublikasining innovatsion

[1] O`zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoyev Oliy Majlisga murojaatnomasi. 2020.12.29

rivojlanish strategiyasi qabul qilindi va tasdiqlandi[1]. Uning asosiy maqsadi - mamlakatda kreativ iqtisodiyotni shakllantirishda yangi ish o‘rni yaratishdan boshlab iqtisodiy qiymat (kapital) yaratishgacha bo‘lgan «tarmoq-hudud-ilmiy/’oliy ta’lim tashkilot» uzluksiz ekotizimni rivojlantirishdir.

Mazkur strategiyaning asosiy yo‘nalishlari etib quyidagilar belgilandi, ya’ni: innovatsion infratuzilma sub’ektlari (innovatsion texnologik park, texnologiyalar transferi markazi, innovatsion klaster, venchur tashkiloti, innovatsiya markazi, startap akselerator, inkubator) tarmog‘ini shakllantirish orqali startap tashabbuslarni qo‘llab-quvvatlash hamda yirik hajmli ishlab chiqarishni (kapital yaratish) tashkil etish; innovatsion faoliyatni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning institutsional mexanizmlarini takomillashtirish orqali innovatsion faol tashkilotlar ulushini oshirish; kichik tadbirkorlikning innovatsion faolligini oshirish orqali hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy jadal o‘sishini ta’minlash; yangi turdagi mahsulotlar va innovatsion texnologiyalar yaratishning g‘oyadan yakuniy iste’molchigacha bo‘lgan kompleks tizimini ta’minlash orqali innovatsiyalarga bo‘lgan talabni rag‘batlantirish; yaratilgan kapitalni «tubdan yangilovchi» innovatsiyalarga qayta yo‘naltirish tizimini shakllantirish; ta’limning barcha bosqichlarida yaratuvchanlik, innovatsion tadbirkorlik va ratsionalizatorlik ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali innovatsion faoliyat boshqaruvida inson kapitalini yanada rivojlantirish kabilar.

Binobarin, strategiya erishilgan natijalar va maqsadli ko‘rsatkichlar bo‘yicha tegishli asosiy yo‘nalishlardan kelib chiqqan holda, 2024 yildan boshlab alohida-alohida tasdiqlanadigan «Yo‘l xaritasi» asosida bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Quyidagilar:

a)Maqsadli ko‘rsatkichlar, shu jumladan quyidagilarni nazarda tutadi: innovatsion faoliyat sub’ektlari (sanoat ishlab chiqarish tashkilotlari) sonini 613 tadan 2250 tagacha etkazish; innovatsion infratuzilma sub’ektlari (texnoparklar, texnologiyalar transferi markazlari, innovatsion klasterlar, venchur tashkilotlar, innovatsiya markazlari, biznes-inkubatorlar va akseleratorlar) sonini 3 baravarga oshirish; innovatsion tadbirkorlik natijasida yaratiladigan yangi ish o‘rinlari sonini 4 baravarga oshirish; ichki va tashqi bozorlarda tijoratlashtirish natijasida yaratiladigan yangi innovatsion ishlanmalar sonini 2 baravarga oshirish;

b)Strategiyani hududlar kesimida amalga oshirishning maqsadli ko‘rsatkichlari, shu jumladan quyidagilarni nazarda tutadi: hududdagi innovatsion markazlar sonini 494 tagacha etkazish: texnologik innovatsiyalar bilan shug‘ullanuvchi mahalliy sanoat korxonalari sonini 600 tagacha etkazish; hududlarda yaratiladigan yangi texnologiyalar sonini 384 tagacha oshirish; hududlarda yillik ro‘yxatga olingan patentlar sonini 184 tagacha etkazish; xorijiy tashkilotlar bilan hamkorlikda amalga oshirilayotgan ilmiy, innovatsion va texnologik loyihalar sonini 183 tagacha oshirish; innovatsion startaplar sonini 1 437 tagacha etkazish.

2022 yil 1 avgustdan boshlab innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarishni tashkil etishda «tarmoq-hudud-ilmiyG‘oliy ta’lim tashkilot» zanjirining quyidagilarga asoslangan yaxlit tizimi joriy etildi: hududiy tarmoq tashkilotlari innovatsiyalarga bo‘lgan ehtiyoj(lar) portfelini ishlab chiqib, Innovatsion rivojlanish vazirligining hududiy boshqarmalariga taqdim etadi; Innovatsion rivojlanish vazirligining hududiy boshqarmalari tarmoq muammolarining ilmiy echimini ta’minlash bo‘yicha ijrochi ilmiy/’oliy ta’lim tashkilotini (innovatsion spin-off kompaniyasini) tanlov asosida aniqlaydi; tanlov natijalariga ko‘ra ilmiy/oliy ta’lim tashkiloti (innovatsion spin-off kompaniya) «1Q1» printsipi asosida tarmoq tashkilotlari bilan birga ishlab chiqilgan loyihalarni moliyalashtiradi; Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi tomonidan ishlab chiqarilishi bozorda muvaffaqiyatli o‘zlashtirilgan innovatsion mahsulotlarni kengaytirish va kelgusida seriyalab sanoatda ishlab chiqarishni tashkil etish maqsadida investitsiya portfeli ishlab chiqiladi[2].

Shuningdek, 2022 yil 1 avgustdan «tubdan yangilovchi» innovatsiyalar yaratishni rag‘batlantirishning quyidagi tizimi joriy etildi: mahalliy ilmiy tashkilotlar va korxonalarga innovatsion tovarlar va dasturiy mahsulotlarni ishlab chiqish, joriy etish va texnik qo‘llab-

[1] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 6 iyuldagi «2022 — 2026 yillarda O‘zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasi to‘g’risida»gi PF-165-sonli farmoni

[2] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 6 iyuldagi «2022 — 2026 yillarda O‘zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasi to‘g’risida»gi PF-165-sonli farmoni

quvvatlash bo‘yicha davlat organlari va yirik davlat tashkilotlari bilan shartnomalarni to‘g‘ridan-to‘g‘ri imzolash huquqi berilib, savdo xaridlari Elektron kooperatsiya portali orqali amalga oshirilmoqda; ustav fondida 50 va undan ortiq foiz davlat ulushi bo‘lgan xo‘jalik jamiyatlarida foyda solig‘ini to‘lagunga qadar foydaning 10 foizgacha miqdoridagi ajratmalari hisobidan korxonalarning alohida hisob raqamida shakllantiriladigan Innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlash jamg‘armalari tashkil etildi. Bunda: jamg‘arma yuridik shaxs hisoblanmaydi va uning mablag‘lari «tubdan yangilovchi» innovatsiyalarni yaratishga va joriy qilishga yo‘naltiriladi; jamg‘arma mablag‘lari hisobidan moliyalashtiriladigan loyihalar portfeli Innovatsion rivojlanish vazirligi bilan kelishiladi; ustav fondida 50 va undan ortiq foiz davlat ulushi bo‘lgan xo‘jalik jamiyatlarida jamg‘arma tashkil etiladi, uning mablag‘lari tasdiqlangan miqdorda shakllantiriladi; ishlab chiqarish korxonalari va tadbirkorlik sub’ektlari bilan hamkorlikda ulushli moliyalashtirish mexanizmiga muvofiq yangi ishlanmalarni joriy etish asosida yaratilgan innovatsiyalarni — intellektual mulkni ishlanma egalari bilan birgalikda patentlash va tijoratlashtirishni tashkil etish amaliyoti yo‘lga qo‘yildi.

2026 yilga kelib mamlakatimiz Global innovatsion indeks reytingi bo‘yicha jahonning 56 ta ilg‘or mamlakati qatoriga kirishiga erishishni bosh maqsad qilib qo‘ygan va 2023 yilda Global innovatsion indeks reytingi e’lon qilingan bo‘lib, unda O‘zbekiston o‘tgan yilga nisbatan 7 ta pog‘onaga ko‘tarilib, 132 ta davlat orasida 82-o‘rinni egallagan.

Keyingi yillardagi eng ustuvor va o‘ziga xos vazifa bu — tezkorlik bilan zamonaviy texnologiyalarga asoslangan, yuqori ish haqi taklif etadigan yangi ish o‘rinlarini yaratish bo‘lib qoladi. Muammoning amaliy echimlaridan biri sifatida innovatsiya - yuqori texnologik ish o‘rni tamoyiliga asoslangan mamlakatning o‘ziga xos rivojlanish xususiyatlariga qaratilgan alohida strategik amaliy dasturlar ishlab chiqish zarur. Shu bois, O‘zbekiston Respublikasi 2022 - 2026 yilgacha innovatsion rivojlanish strategiyasining yuqori texnologik va ilm-fanga asoslangan yangi va zamonaviy ishlab chiqarish quvvatlarini hamda yuqori ish haqiga ega ish o‘rinlarini yaratish orqali uzoq muddatli yo‘nalishlari hamda rivojlanish dasturlari belgilab berilmoqda.

Hozirgi kunda yaqin kelajakda innovatsion rivojlanish sohasida hal etilishi zarur bo‘lgan quyidagi asosiy muammolar saqlanib qolmoqda[1]:

-mamlakatimizda har yili 600-700 ming aholi mehnat bozoriga kirib kelmoqda. Shuningdek, oliy ta’lim bilan qamrov 2016 yilga nisbatan 9 foizdan 38 foizgacha oshdi va bu ko‘rsatkich yaqin kelajakda 50 foizgacha etkaziladi. Bu esa oliygohlar bitiruvchilarini yuqori texnologik ish o‘rinlari bilan ta’minlashning samarador mexanizmlarini ishlab chiqishni talab etmoqda;

-aholi bandligi va daromadlarini oshirishga har tomonlama ko‘maklashish, ishsizlar, ayniqsa, yoshlar va xotin-qizlar, mehnat bozoriga ilk bor kirib kelayotgan bitiruvchilar bandligini ta’minlashda innovatsiyalar yordamida ishlab chiqarish tashkilotlari va xizmat ko‘rsatishning turlarini oshirish orqali ko‘plab yangi ish o‘rinlari yaratish, tadbirkorlik sub’ektlari faoliyatini yanada rag‘batlantirish hamda tarmoq tashkilotlari va klasterlar, venchur tashkilotlari va tegishli moliya bozorlarining turli vositalari ko‘magida kapital yaratishni, ya’ni arzonlashtirilgan va hammabop ishlab chiqarishni («birni-mingga» aylantiradigan) ta’minlash tizimiga o‘tishga katta ehtiyoj mavjud;

-ilmiy-tadqiqot va innovatsion loyihalarni davlat-xususiy sheriklikda moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish va hajmini oshirish, xalqaro moliya tashkilotlari va jamg‘armalari mablag‘larini jalb qilish hamda tadbirkorlikka zarur ko‘nikmalarni texnoparklar, innovatsion markazlar va yoshlar texnoparklari orqali kichik va innovatsion tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashni talab etmoqda;

Innovatsion rivojlanish strategiyasini amalga oshirishda quyidagi sektorlarga ustuvor ahamiyat qaratiladi:

[1]O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 6 iyuldagi «2022-2026 yillarda O‘zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasi to‘g’risida»gi PF-165-sonli farmoni

qayta tiklanuvchi energetikani rivojlantirish sohasida muqobil va ekologik toza energiya manbai - «yashil» vodorod ishlab chiqarish, saqlash va qo‘llash bo‘yicha innovatsion texnologiyalarni yaratish;

yangi kompozit materiallarni ishlab chiqarishga innovatsion texnologiyalarni keng joriy qilish;

robototexnika sohasini rivojlantirishga talaba-yoshlarni keng jalb qilish;

biotexnologik mahsulotlarni yaratish bo‘yicha ilmiy-tadqiqot ishlarini kengaytirish hamda biotexnologik ishlanmalarni iqtisodiyot tarmoqlariga joriy etishni tashkil etish;

global iqlim o‘zgarishlari sharoitida suv-tejovchi, tuproq unumdorligini oshiruvchi va yuqori hosildor ekin turlari va hayvon zotlarini yaratish orqali oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlashga qaratilgan innovatsion texnologiyalarni yaratish;

sanoat va klasterlash (mis va vinochilik) hamda shaharsozlik kontseptsiyalarini ishlab chiqish va joriy qilish;

sun’iy intellekt, buyumlar interneti hamda raqamlashtirish texnologiyalarini joriy qilish.